

Informaali ruokakasvatus ja jaettu ruokataju osana ruokatyötä – Analyysi kasvisruokaan liittyvistä kompromisseista lapsiperhearjessa

Kaisa Torkkeli ja Kristiina Janhonen
Helsingin yliopisto

Tiivistelmä

Artikkeli tarkastelee ekologiseen kestävyys kytkeytyvää informaalia ruokakasvatusta osana lapsiperheiden ruokatyötä. Lähestymme informaalia ruokakasvatusta tilanteina, joissa yksi tai useampi perheenjäsenistä pyrkii muuttamaan perheen toimintaa. Aineisto koostuu ruoanlaittovideoista ja SR-haastatteluista (*stimulated recall*), jotka on kerätty kolmesta suomalaisesta lapsiperheestä. Rajaamme tässä artikkelissa analysoitavan aineiston tilanteisiin, joissa ekologiseen kestävyys kytkeytyvä muutospyrkimys saa aikaan jännitteitä eli erimielisyyksiä ja ristiriitoja perheenjäsenten välillä. Jännitteiden pohjalta syntyvät kompromissit eli sopuratkaisut nähdään oppimisprosessin tuloksina, joiden luonnetta tarkastelemme ruokataju-käsitteen avulla. Kehitämme abduktiivisen analyysin kautta jaetun ruokatajun ja sen tasojen (*yhteinen ymmärtäminen, yhteisöllinen soveltaminen, yhteistoiminnan uudelleenmäärittely*) määritelmää. Tulokset osoittivat ruokatyön tavoitteiden (perheenjäsenten ruokkiminen ja yhteenkuuluvuuden tunteen rakentaminen) ensisijaisuuden suhteessa informaalin ruokakasvatuksen tavoitteisiin (tässä: kasvisten ja kasvisruoan lisääminen). Näin ollen ruokatyön tavoitteet voivat estää muutospyrkimyksiä kohti ekologisesti kestäviä ruokakäytäntöjä. Ehdotamme jaetun ruokatajun määritelmää työkaluksi yhteisöissä toteutettavien muutospyrkimysten sekä niiden tuloksina syntyvien kompromissien analysointiin. Lisää tutkimusta tarvitaan siitä, mikä merkitys yhteisöllisyydellä on, kun tavoitellaan muutosta arjen ruokatyössä.

Avainsanat: informaali ruokakasvatus, jaettu ruokataju, ruokatyö, lapsiperheet, kasvisruoka

Abstract

The article examines ecologically sustainable and informal food education as a part of foodwork in families with children. We approach informal food education as situations, in which one or several family members pursue to change the family's activities. Data consists of cooking videos and stimulated recall interviews collected from three Finnish families. The analysed data is delineated to situations, in which the pursuit connected to ecological sustainability generates tensions (i.e. disagreements and conflicts) between family members. The nature of the compromises that were reached based of these tensions were analyzed with the help of the definition of shared food sense (*joint understanding, collective application, re-definition of coaction*). Results illustrated the primacy of the aims of foodwork (feeding the family and building togetherness) in relation to those of informal food education (here: increasing the use of vegetables

and vegetable-based foods). Thus, the aims of foodwork can hinder aspirations to change towards ecologically sustainable food practices. We suggest the definition of collective food sense as a tool for aspirations to change practices in communities, and as an aid in analyzing the compromises that are arrived at as a result of these endeavours. Further research is needed to investigate the significance of collectivity when aiming for change in the context of daily foodwork.

Key words: informal food education, shared food sense, foodwork, families with children, vegetable-based food

Johdanto

Tässä artikkelissa lähestymme luonnonvarojen ylikulutukseen liittyvää kestävyysongelmaa ekologisesti kestävien, ruokaan liittyvien käytäntöjen ja niiden toteuttamisen näkökulmasta. Esimerkki ekologisesti kestävästä käytännöstä on kasvien käyttöä ja kasvisruokia suosiva ruokavalio, jonka ympäristövaikutukset ovat yleisesti pienemmät kuin sekaruokavaliota noudatettaessa (Hirvilampi, 2015, s. 47). Tutkimusten mukaan kasvispainotteiseen syömiseen siirtyminen vaatii ihmisiltä taloudellisia ja ajallisia resursseja sekä riittävästi tietoa (mm. Cairns, ym., 2013). Ekologisesti kestävät ruokaan liittyvät käytännöt eivät kuitenkaan toteudu kotitalouksissa vain rationaalisten järjestelyjen tai tarjolla olevan tiedon varassa, vaan niihin vaikuttavat monimutkainen joukko rutiineja, tottumuksia ja tunteita (Cairns & Johnston, 2018). Tietoa tarvitaan, mutta tieto on hyödytöntä, jos se jää käytännön toiminnasta irralliseksi tai sitä ei koeta merkitykselliseksi arjessa.

Se, mitä lapsiperheissä tapahtuu ekologiseen kestävyysnäkökulmaan liittyen kiinnostaa eri tahoja, sillä lapset nähdään tulevaisuuden toimijoina. Siksi on oleellista ymmärtää, millaisia käytäntöjä ja arvoja he omaksuvat ja oppivat kodeissa (Cairns, ym., 2013; Värry, 2018). Ruokakasvatus voidaan nähdä yhtenä keinona edistää ekologisesti kestävien käytäntöjen omaksumista. Kattava ymmärrys mahdollisuuksista toteuttaa vaikuttavaa ruokakasvatusta perheissä edellyttää kuitenkin tutkimustietoa myös siitä, millaista ruokakasvatus on luonteeltaan osana lapsiperheiden arkea ja miten perheenjäsenten käytäntöjen muutosta kohti kestäviä ruokatussittumuksia kodeissa voitaisiin tämän ymmärryksen valossa entistä paremmin tukea.

Tutkimustieto lapsiperheiden ruokakäytännöistä ja ruoanlaiton kompleksisuudesta on lisääntynyt viime vuosina erityisesti yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen alueella. Tuoreissa tutkimuksissa perheiden ruokakäytäntöjä lähestytään esimerkiksi lasten ruokkimisen (mm. Harman ym., 2019), perheaterioihin liitettyjen terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen (mm. Dwyer ym., 2015; Mure ym., 2014; O'Connell & Brannen, 2016), normien (mm. Oleschuk, 2020) ja tunteiden (mm. Wilk, 2010; Wright, 2015) sekä etenkin sukupuoleen liittyvien näkökulmien (mm. Cairns ym., 2018; Oleschuk, 2019) kautta. Tutkimuksissa tarkastelu rajautuu usein ruokaan liittyvän toiminnan moninaisten merkitysten ja vaikuttimien sekä ateriakäytäntöjen tavoitteiden jäsentämisen tasolle,

jolloin perheenjäsenten väliset erimielisyydet ja ristiriidat tai näiden pohjalta syntyneet kompromissit eli sopuratkaisut jäävät vähemmälle huomiolle.

Myös kestävyyyteen kytkeytyvät teemat ovat toistaiseksi olleet vähäisempiä perheiden ruokakäytäntöjä koskevissa tutkimuksissa. Toisaalta lasten ja nuorten oppimisen tukeminen kestävyyyteen liittyen on noussut entistä ajankohtaisemmaksi kasvatustieteellisen ja ainedidaktisen tutkimuksen piirissä (mm. Gelinder, 2020; Tarrant & Thiele, 2016). Viimeaikaisessa ruokakasvatuksen tutkimuksessa on lisäksi peräänkuulutettu eri kontekstien ja toimijoiden välistä yhteistyötä (mm. Kauppinen, 2018). Informaalin ja ekologisesti kestävä ruokakasvatuksen tarkastelu lapsiperheissä on esimerkiksi aihe, johon tutkimuksissa ei juurikaan olla vielä paneuduttu. Tässä artikkelissa pyrimme hahmottamaan informaalin ruokakasvatuksen luonnetta lapsiperhearjessa ja osana ruokatyötä. Näin pyrimme osaltamme luomaan uusia käsitteitä ja teoreettisia lähtökohtia kotien arjessa tapahtuvan informaalin ruokakasvatuksen tuleville tutkimuksille.

Seuraavaksi määrittelemme perheiden ruokatyön taustana, jota vasten pyrimme tekemään näkyväksi informaalin ja ekologisesti kestävä ruokakasvatuksen luonnetta lapsiperheissä. Tämän jälkeen kuvaamme informaalia ruokakasvatusta osana ruokatyötä sekä määrittelemme tulkintamme näiden välisestä suhteesta. Artikkelimme kirjallisuuskatsauksen lopussa kuvaamme jaetun ruokatajun teoreettista ja käsitteellistä taustaa sekä kehittelemme sen määritelmää empiirisen analyysin tueksi. Käytämme informaalin ruokakasvatuksen määritelmää aineistomme rajauksen lähtökohtana ja täydennämme aineiston tulkintaa jaetun ruokatajun käsitteen lisäksi ruokatyön tavoitteiden määrittelyn kautta.

Lapsiperheiden ruokatyö ruokakasvatuksen taustana

Kasvisruokien suunnittelu, raaka-aineiden hankkiminen ja niiden valmistaminen tapahtuvat osana perheiden ruokatyötä. Ruokatyöllä viittaamme nippuun ruoanlaittoon liittyviä ja siten toisiinsa linkittyviä käytäntöjä, kuten suunnittelu, ostaminen, ruoanlaitto, tiskaaminen, kattaminen ja siivoaminen (O’Connell & Brannen, 2016). Nipulla käytäntöjä voi olla keskenään erilaisia kausaalisia, välittömiä, tarkoituksellisia tai kuviteltuja suhteita (Schatzki, 2012). Esimerkiksi tulevia ruoanlaittilanteita suunniteltaessa kuvitellaan, mikä on sopiva ruoka, miten ja milloin se ostetaan ja valmistetaan, onko roska-astiat tyhjennettävä ja astiat tiskattava ruoanlaittoa ennen tai sen jälkeen. Näin erilaiset käytännöt linkittyvät toisiinsa ruokatyöksi.

Ruokatyötutkimusten klassikko on Marjorie L. DeVaultin (1991) teos “Feeding the family”. Kirjassa perheen ruokkiminen määritellään työksi, jonka kautta naiset hoivaavat perhettä ja toteuttavat samalla äidin ja naisen normatiivisia rooleja. Tämän jälkeen useimmissa tutkimuksissa ruokatyötä on käytetty näkökulmana tarkastella sukupuolirooleja, äitiyttä, isyyttä sekä niiden toistumista ja muuttumista ruokaan liittyvien käytäntöjen kautta (mm. Cairns ym., 2019; MacKendrick & Pristavec, 2019; Szabo, 2014; Wright ym., 2015). Muutamissa ruokatyön

tutkimuksissa (Cairns ym., 2013; 2019) on nostettu esiin myös ruoan ekologisuuteen liittyvä julkinen keskustelu, joka kohdistuu usein äitien toteuttamaan ruokatyöhön, jolloin lähes huomaamatta määritellään “hyvän” keskiluokkaisen äitiyden käytäntöjä. Vaikka isien osallistuminen ruoanlaittoon on kasvanut viimeisten vuosikymmenien aikana, äideillä on edelleen päävastuu perheen ruokatyöstä (Holm ym., 2019).

Ruokatyön toteuttaminen vaatii erilaisten materiaalien, ajallisten toimintojen ja ihmissuhteiden välistä koordinoitua (vrt. Mylan & Southerton, 2018 ja pyykinpesun käytäntöjen koordinoitua). Toisin sanoen, vanhemmat huolehtivat, että perheenjäsenten (usein erilaisten) mieltymysten mukaista ruokaa on ostettuna, valmistettavana ja syötävänä silloin, kun se sopii perheenjäsenten erilaisiin aikatauluihin ja tilanteisiin. Ruokatyön materiaalisia ja ajallisia järjestelyjä voidaan helpottaa esimerkiksi ostamalla ateriat valmiina, puolivalmiina tai nauttimalla se ravintolassa. Erilaisia tapoja ruokkia ja hoivata perhettä, sekä toteuttaa ruokatyötä, on yhä enemmän ja nämä erilaiset tavat ovat myös sosiaalisesti yhä hyväksyttävämpiä (mm. Halkier, 2017; Meah & Jackson, 2017). Tämä ilmentää eri perheiden moninaisia tapoja toteuttaa ruokatyötä. Perheen sisäisen ruokatyön koordinoimisen kannalta eri perheenjäsenten moninaiset ruokatottumukset voivat kuitenkin olla haaste aikaresurssien ja ruokatyön käytäntöjen koordinoimisen kannalta.

Neuvottelut siitä, mikä on “kunnon” ruokaa ja hyväksyttävää ruokatyötä toistuvat sekä perheissä että laajemmin yhteiskunnassa (mm. Capellini ym., 2019). Neuvottelut paljastavat yhteiskunnassa vallitsevia ja samalla erilaisia moraalikäsitteitä, joita voidaan tarkastella esimerkiksi moninaisten “hyvien” oikeutuksina. Nämä “hyvät” voivat liittyä muun muassa terveyteen, luontoon, tunnettuuteen, luovuuteen, perinteisiin, kansalaisuuteen, kilpailukykyyn tai tehokkuuteen. (Boltanski & Thévenot, 2006; Torkkeli ym., 2021.) Esimerkiksi ekologiseen kestävyys ja luontoon liittyvä “hyvä” on laajasti oikeutettua yhteiskunnassa ilmastonmuutoksen torjumiseksi. Siitä huolimatta, yleinen oikeutus ei takaa sitä, että esimerkiksi ekologisesti kestävät “hyvät” käytännöt toteutuisivat ruokatyön tilannekohtaisissa suorituksissa (Murcott 2019). Kuten olemme yllä viitanneet, pelkkä tieto “hyvistä” ja kestävästä toimintatavoista ei riitä muuttamaan perheiden arkisia rutiineja.

Yhteiskunnassa oikeutetun “hyvän” tiedon merkitystä perheiden arkisen toiminnan kannalta voi osaltaan rajoittaa se, että vanhempien ruokatyön merkittävin ihmissuhde on perheenjäsenten ja erityisesti lasten ja vanhempien välillä (Miller, 2018), ei vanhempien ja muiden yhteiskunnan toimijoiden. Ruokatyön kautta vanhemmat hoitavat lapsia ja perheenjäseniä sekä biologisesti tarjoamalla riittävästi ravintoa että emotionaalisesti rakentamalla yhteenkuuluvuuden tunnetta (DeVault, 1991). Tämä tarkoittaa usein ponnistelua ja tasapainoilua vanhemmille suunnattujen asiantuntijaohjeiden ja yhteisen perhe-elämän ja yhteenkuuluvuuden rakentamisen välillä (mm. Harman ym., 2019). Tässä tasapainoilussa vanhemmat painottavat usein perhesuhteita ja -harmoniaa enemmän kuin esimerkiksi yleisesti suositeltuja “hyviä” ruokavalioita (Grønhoj & Gram, 2020) tai ekologisesti kestävämpiä ruokakäytäntöjä. Tutkimuksissa on havaittu vanhempien tekemän aterioihin liittyviä päätöksiä miellyttääkseen perheenjäseniä ja rakentaakseen näin

“onnistuneita ateriahetkiä” (mm. Grønhøj & Gram, 2020, Wilk, 2010). Siihen, miten ja kuinka usein perheenjäsenten erilaisia mieltymyksiä pyritään huomioimaan yhteisillä aterioilla, voi kuitenkin vaikuttaa perheen kommunikaatiokulttuuri, lasten ikä sekä vapaa-ajan määrä eli onko aterian ajankohta esimerkiksi kiireisenä arkipäivänä vai viikonloppuna (Alm ym., 2015).

Perheiden arkinen ruokatyö on siis jatkuvaa erilaisten mieltymysten sovittelua, velvollisuuksista neuvottelua sekä joustavia sääntöjä. Näin ollen myös perheenjäsenten keskinäiset velvollisuudet ja vastuut ovat jatkuvasti muokkautuvia ja tilanteisiin mukautettavia. (ks. Schatzki 2016.) Myös “hyvän” vanhemmuuden normit ovat sosiaalisesti rakentuneita, kulttuurisesti, historiallisesti ja ideologisesti vaihtelevia ja muuttuvia käsityksiä (Capellini ym., 2019), jolloin perhekäytäntöjen tilanteisen mukauttamisen ja perhe-elämän yhteenkuuluvuuden tuottamisen seurauksena syntyy pikemminkin joustavia ohjenuoria kuin selkeitä sääntöjä tai velvollisuuksien ja vastuiden jakoa (Nordqvist, 2019). Näiden sekä moninaiisiin ruoka-aineisiin ja ruokavaliioihin liittyvien kompromissien äärellä paljastuu perhe-elämän “demokratisoituminen” (Wilk, 2010) ja perheissä vallitseva neuvottelukulttuuri (Goodwin & Cekaite, 2018). Huomionarvoista on, että tällä on kuitenkin vaikutuksia ruokatyön koordinointiin, kuten aterioihin liittyvien päätösten tekemiseen. Neuvottelujen avaaminen voi tehdä esimerkiksi perheenjäsenten väliset jännitteet näkyvämmiksi.

Tiivistäen voidaan kuitenkin ajatella ruokatyön olevan tilanteisesti joustavaa ja mukautuvaa toimintaa, jolla tavoitellaan perheenjäsenten ruokkimista ja perheharmoniaa eli yhteenkuuluvuuden tunteen rakentamista (mm. DeVault, 1991; Goodwin & Cekaite, 2018). Osana tätä tapahtuu sosiaalistamista eli sopeuttamista arjen käytäntöihin (mm. Anving & Sellerberg, 2010; Grønhøj & Gram, 2020; Oleschuk, 2019). Kasvatustieteen termein tätä sopeuttamista tai jatkuvaa muutospyrkimystä määriteltäisiin informaaliksi kasvatukseksi. Ruokatyön kontekstissa tapahtuva informaali ruokakasvatus (tai yhteiskuntatieteen termein: sosiaalistaminen tai sopeuttaminen sosiaaliin käytäntöihin ja normeihin) voidaan nähdä keinona edistää ekologisesti kestävien ruokakäytäntöjen omaksumista. Siksi informaalin ruokakasvatuksen määrittely suhteessa ruokatyöhön on merkityksellistä. Tällaista määrittelyä on kuitenkin aikaisemmissa tutkimuksissa niukasti ja seuraavaksi täydennämme tätä aukkoa Deweyläiseen pragmatismiin tukeutuen (1916 [1980]). Dewey ei tietääksemme puhunut perheiden ruokatyöstä tai sen tavoitteista, mutta kuvasi laajemmin perhe-elämää ja sen perimmäisiä tavoitteita, joilla on yhtymäkohtia tulkintaamme ruokatyön tavoitteista.

Informaali ruokakasvatus osana kotien ruokatyötä

Määrittelemme tässä artikkelissa informaaliksi ruokakasvatukseksi sellaisen toiminnan, jossa ohjataan tai tuetaan toista perheenjäsentä tai pyritään vaikuttamaan toisen toimintaan. Tällainen muutospyrkimys voi olla iso tai pieni ja voi saada aikaan ison tai pienen muutoksen. Kodeissa tapahtuvaa informaalia kasvatusta toteutetaan perhe-elämän perimmäisen tavoitteen eli ruokahalun tyydyttämisen ja jatkuvuuden turvaamisen ohella (ks. Dewey, 1916 [1996], s. 9). Perhe-elämän tavoitteilla on siis selkeitä yhtymäkohtia ruokatyön tavoitteiden eli perheenjäsenten

ruokkimisen ja yhteenkuuluvuuden tunteen rakentamisen kanssa. Informaali ruokakasvatus kodeissa on luonteeltaan monesti sivutoimista (*incidental*) (*Ibid.*), kuten ruokatyön ohessa tapahtuvaa. Jo pelkkä yhdessä eläminen vaikuttaa kokemuksiimme, minkä seurauksena omaksumme yhteisiä toimintatapoja ja asenteita (Dewey, 1916 [1996], s. 9) tai sopeudumme sosiaalisiin käytäntöihin ja normeihin. Sosiaalisen elämän jatkuvuuden turvaaminen edellyttää kuitenkin myös tietoista perheen kiinnostuksen kohteiden, arvojen ja käytäntöjen siirtämistä tuleville sukupolville (Dewey, 1916 [1996], s. 5–6, 7, 9). Informaali ruokakasvatus voi siis olla tiedostettua, mutta sivutoimisuutensa (*incidental*) vuoksi se voi olla myös epäsuoraa, tiedostamatonta tai tahatonta (*unintentional*, Dewey (1916 [1996], s. 14). Informaali ruokakasvatus toteutuu osana perhe-elämää esimerkiksi yhdessä tekemisen (*learning by apprenticeship*) kautta (ks. Dewey, 1916 [1996], s. 7).

Dewey (1916 [1996], s. 17) havainnollistaa kasvatuksen toteutustapoja ja luonnetta vertaamalla kasvatusta (*education*) harjoittamiseen (*training*). Harjoittamisessa toimintaan muodostuu yhteinen suunta, mutta eri osapuolet saattavat osallistua siihen eri syistä (*Ibid.*). Kasvatuksessa kasvatettava on mukana kumppanina (*partner*) jaetussa toiminnassa, mikä edellyttää yhteisen suunnan lisäksi jaettuja intressejä (1916 [1996], s. 17). Myös määräysten antaminen ja vastaanottaminen vaikuttaa toimintaan, mutta tämä ei vielä tarkoita kasvatukselle ominaisten tavoitteiden jakamista tai yhteisiä kiinnostuksen kohteita (Dewey, 1916 [1996], s. 8). Tyypillisesti kasvatus tapahtuu iältään vanhemman (ja siten monesti kokeneemman) ja nuoremman (ja siten usein kokemattomamman) välisenä toimintana (Dewey, 1916 [1996], s. 9), mutta se voi tarkoittaa myös saman sukupolven sisällä tapahtuvaa toimintaa (esim. vanhempien välistä tai lasten välistä vuorovaikutusta) tai tilannetta, jossa lapsi tai nuori ohjaakin aikuista. Yhteiskuntatieteen termein lapset voivat siis sosiaalistua ruokaan liittyviin teemoihin kodissa toteutettavan ruokatyön lisäksi myös esimerkiksi median kautta, kavereiden kanssa tai koulussa (Onchini, 2020) ja voivat sosiaalistaa uusien, omaksumiensa näkemysten myötä myös vanhempiaan.

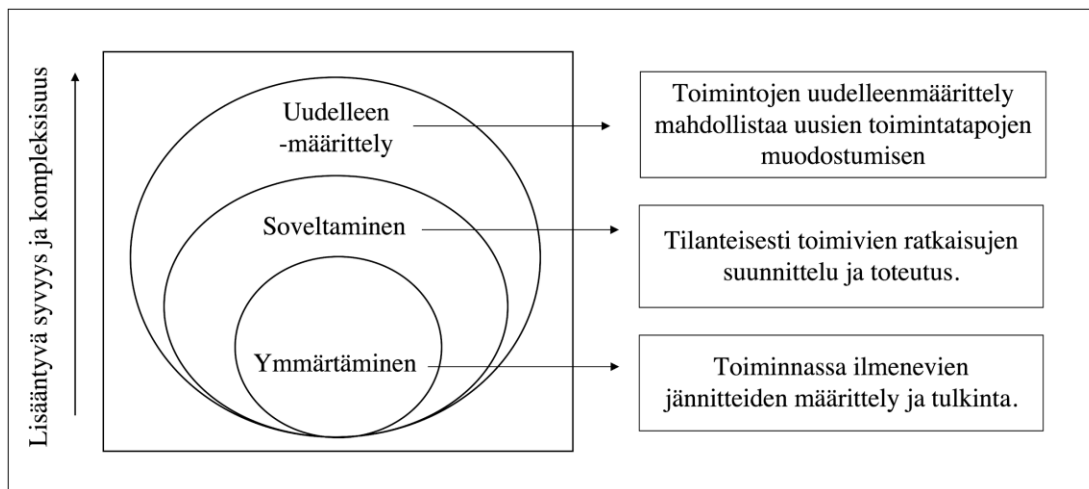
Tämän artikkelin rajauksen mukaisesti tarkastelemme sellaista informaalia ruokasvatusta, joka toteutuu osana perheiden ruokatyötä ja jolla pyritään kohti ekologisesti kestävämpiä ruokakäytäntöjä, kuten kasvien tai kasvisruokien käytön lisäämistä. Ruokatyön kontekstissa informaali ruokakasvatus on merkityksellisyydestään huolimatta usein sivutoimista eli tapahtuu ruokatyön tavoitteiden toteuttamisen ohessa. Ruokahalun tyydyttämiseen ja yhteenkuuluvuuden tunteen rakentamiseen liittyvät ruokatyön tavoitteet ovat siten perheen ruokatyön kontekstissa ensisijaisia verrattuna informaalin ruokakasvatuksen tavoitteisiin, kuten kasvien käytön lisäämiseen. Näiden määritelmien lisäksi rakennamme seuraavaksi jaetun ruokatajun määritelmää empiirisen aineiston käsittelyn avuksi.

Jaettu ruokataju perheenjäsenten välisissä kompromisseissa

Ruokakasvatuksen avulla voidaan tukea ruokatajun rakentumista. Ruokataju voidaan toisin sanoen määritellä oppimisprosessin tulokseksi, jota informaali tai formaali kasvatus tukee (Janhonen ym.,

2018). Tässä artikkelissa tarkastelemme oppimisprosessin tuloksia sopuratkaisuina eli kompromisseina, jotka syntyvät perheenjäsenten välisten jännitteiden eli erimielisyyksien ja ristiriitojen pohjalta. Ruokatajun käsitteen kautta analysoimme näiden kompromissien eli sopuratkaisujen luonnetta.

Janhosen, Torkkelin ja Mäkelän (2018) tutkimuksessa ruokatajun käsitettä kehitettiin hyödyntäen Deweyn (1916; 1938) pragmaattista oppimisteoriaa sekä yhden vanhemman arkiseen ruoanlaittoon liittyvää empiiristä aineistoa. Analyysin tuloksena luotiin malli, jossa ruokataju hahmotetaan osaksi toiminta- ja muutosprosessia kolmen asteittain syvenevän tason (*ymmärtäminen, soveltaminen, uudelleenmäärittely*) kautta (Kuvio 1). Mallin mukaisesti ymmärtäminen muotoiltiin kyvyksi määritellä ja tulkita toiminnassa ilmeneviä jännitteitä; soveltaminen kyvyksi suunnitella ja toteuttaa tilanteisesti toimivia ratkaisuja ja uudelleenmäärittely toiminnassa esiin nousevaksi elementiksi, joka mahdollistaa uusien toimintatapojen muodostumisen. Ruokatajun määritelmän mukaisesti kukin ruokatajun edeltävä taso tulisi aina tulkita seuraavaan tasoon sisältyväksi (Janhonen ym., 2018).



Kuvio 1. Ruokatajun kolme tasoa kuvaavat asteittain syvenevää ja monimutkaistuvaa ruokaoppimista (kuvio on suomennettu lähteestä Janhonen, Torkkeli ja Mäkelä, 2018)

Aiemmassa pragmatistisen teoretisoinnin pohjalta kehitellyssä ruokatajun määritelmässä (Janhonen ym., 2018) korostuu kontekstisidonnaisuus (ts. tilanteisuus), oppimisen sosiaalisuus ja kokemuksellisuus sekä alati muuttuva vuorovaikutus ympäröivän todellisuuden kanssa (ks. Deweyn termi '*transaction*') (mm. Dewey 1896 [1996], p. 100; 1916 [1996], p. 147; 1938 [1996], p. 25). Tietokäsitys, johon ruokatajun määritelmä nojaa, perustuu tiedon ja toiminnan yhteen kietoutuneisuuteen, jolloin tieto syntyy toiminnassa ja toiminnan kautta ("learning by doing"). Tämän myötä tietoa ja toimintaa ei ole mielekästä tarkastella toisistaan erillisinä. Pragmatististen vaikutteiden lisäksi ruokatajun määritelmä ammentaa inspiraatiota esimerkiksi terveystaju-termistä (mm. Ojajarvi, 2015). Käsitteellisesti ruokatajun tausta rakentuu 'lukutaidoista' käytävään

keskusteluun eli kritiikkiin yhteisön merkityksen (Ojajärvi, 2015) sekä tietojen ja taitojen kapeasta määrittelystä (Truman ym. 2017; Vaitkeviciute et al., 2015).

Janhosen ym. (2018) tutkimuksessa näitä painotuksia havainnollistettiin osana empiiristä toimintaprosessia. Aineiston rajausta perustui Deweyn (1958, s. 313–314) näkemykseen toiminnassa esiin nousevista jännitteistä. Näin ollen toiminnassa ilmenevä jännite nähdään potentiaalisena murroskohtana, jossa vanhat rutiinit murtuvat ja jossa toiminta mahdollisesti muuttuu tai sitä vähintäänkin arvioidaan uudelleen (Elkjaer, 2008; Miettinen, 2000). Tämän murroksen seurauksena voi syntyä oppimista. Tässä artikkelissa tarkastelemme perheenjäsenten välille syntyviä jännitteitä tällaisina murroskohtina sekä tulkitsemme näiden jännitteiden pohjalta rakentuvia tilanteisia kompromisseja eli sopuratkaisuja oppimisprosessin tuloksena.

Janhosen ym. (2018) tutkimuksessa empiirinen tarkastelu rajautui ruoanlaittoprosessiin sekä yhden vanhemman näkökulmaan. Tässä artikkelissa tavoitteenamme on kehittää ja soveltaa ruokatajua käsitettä ruoanlaittoa laajemman ruokatyön tarkasteluun ja yhden vanhemman ruoanlaittoprosessin sijaan vanhemman ja lasten välillä syntyvien kompromissien eli sopuratkaisujen analyysiin. Tätä analyysin uudelleen kohdentamista varten kehittelimme tutkimusprosessin aikana jaetun ruokatajua määritelmän.

Jaettu ruokataju ei korvaa aikaisempaa ruokatajua määrittelyä, vaan luo rinnalle täydentävän analyttisen työkalun, jonka avulla on mahdollista tarkastella ihmisten välille rakentuvaa, yhteistä ruokatajua. Jaettu ruokataju ei ole yksilöiden ruokatajujen summa, vaan se taso, jolle yhdessä päästään. Ruokatajua kolmea tasoa mukailien jaetun ruokatajua määritelmä kohdentaa analyttisen huomion siihen, syntykö perheenjäsenten välille *yhteistä ymmärrystä* toiminnassa esiin nousevista jännitteistä, yhteisiä päämääriä sisältävien tilanteisten ratkaisujen suunnittelua ja toteutusta eli *yhteisöllistä soveltamista* ja ajattelu- ja toimintatapoja, jotka muuttavat perheenjäsenten keskinäisiä rooleja eli *yhteistoiminnan uudelleenmäärittelyä*. Jaettua ruokatajua ilmentävien kompromissien eli sopuratkaisujen analyysi on perusteltua juurikin perheiden ruokatyön tarkastelun yhteydessä, jos yksi ruokatyön perimmäisistä tavoitteista on yhteenkuuluvuuden tunteen rakentaminen (ks. mm. DeVault, 1991; Goodwin & Cekaite, 2018).

Artikkelin empiirisessä osassa testaamme ja sovellamme jaetun ruokatajua määritelmää ruokatyötä ilmentävän aineiston analyysiin. Empiirinen aineisto on toisin sanoen toiminut tässä tutkimuksessa jaetun ruokatajua käsitteen määrittelyn peilipintana. Käytämme ruokatyön tavoitteiden määrittelyä aineiston tulkinnan syventämisen apuna. Informaalin ruokakasvatuksen ja jännitteen määrittelyt puolestaan toimivat aineiston rajauksen työkaluina: Kohdennamme analyysin sellaisiin arkisiin tilanteisiin perheiden ruokatyön kontekstissa, joissa yksi tai useampi perheenjäsen pyrkii vaikuttamaan tai muuttamaan toisen perheenjäsenen toimintaa (informaali ruokakasvatus) ja jossa ilmenee erimielisyyksiä tai ristiriitoja (jännite). Artikkelin pohdintaosassa palaamme jatkotutkimusideoihin suhteessa siihen, millainen merkitys jaetulla ruokatajulla on perhe-elämän sekä kestävien ruokakäytäntöjen kontekstissa ja millaiset tutkimusasetelmat ja

aineistot voisivat tuottaa tätä artikkelia täydentävää ymmärrystä jaetun ruokatajun tasojen empiirisestä ilmenemisestä.

Menetelmä ja aineistot

Artikkeli hyödyntää perheiden ruokatyötä ilmentävää aineistoa, jonka keräämisessä on käytetty sekä video- että haastattelumenetelmää (mm. Torkkeli ym., 2021). Nämä aineistot täydentävät toisiaan. Videoaineisto mahdollistaa arjen tilanteenmukaisen toiminnan analysoinnin, joka jää haastatteluaineistossa usein piiloon. Toisaalta erityisissä “video stimulated recall” eli SR-haastatteluissa (Mackenzie & Kerr, 2012) voidaan videoita uudestaan katsomalla auttaa osallistujia muistelemaan ja selittämään arjen tilanteita.

Kyseisten aineistojen avulla rakennamme tässä artikkelissa ymmärrystä informaalista ruokakasvatuksesta osana lapsiperheiden ruokatyötä. Olemme siis rajanneet aineistosta esimerkkejä, joissa yksi tai useampi perheen jäsenistä pyrkii muuttamaan perheen toimintaa. Olemme edelleen rajanneet aineistosta tilanteita, joissa muutospyrkimys koskee nimenomaan kasvisten tai kasvisruoan lisäämistä perheessä. Näin ollen kaikki analyysiin mukaan rajatut aineistoesimerkit havainnollistavat ekologisen kestävyuden tavoitteeseen kytkeytyvää informaalia ruokakasvatusta. Tämän rajauksen sisällä olemme etsineet aineistosta tilanteita, joissa pyrkimys lisätä kasviksia tai kasvisruokaa aiheuttaa jännitteitä perheenjäsenten välille. Jännitteet määrittelimme tämän tutkimuksen aineistojen pohjalta perheenjäsenten väliseksi erimielisyydeksi tai ristiriidoiksi. Analyysi kohdentuu näiden jännitteiden pohjalta syntyviin tilanteisiin kompromisseihin, joiden luonnetta jaetun ruokatajun määrittelmä jäsentää. Palaamme analyysin kulkuun tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Artikkelin ensimmäinen kirjoittaja vastasi aineiston keräämisestä ja sen organisoinnista. Aineisto kerättiin viidestä suomalaisesta pääkaupunkiseudulla asuvasta lapsiperheestä kevättalvella 2018. Perheissä oli kaksi työssäkäyvää vanhempaa ja 2 - 4 kouluikäistä lasta. Perheet ilmoittautuivat vapaaehtoisina tutkimukseen vastaamalla ensimmäisen kirjoittajan sosiaalisen median kontaktien kautta levitettyyn kutsuun. Tutkijat eivät tunteneet perheitä entuudestaan. Ensimmäisessä tapaamisessa toinen tai molemmat vanhemmista osallistuivat alkuhaastatteluun, jossa he kertoivat perheen ruokatyön käytännöistä, vastuiden jakautumisesta, niiden rytmittymisestä arjessa, yleisimmistä haasteista ja ristiriidoista. Tapaamisessa perheet ohjeistettiin myös videoimaan seuraavan viikon ajan päivällisen valmistamiseen liittyvät ruoanlaittotilanteet päähän puettavalla videokameralla. Päivällinen valittiin videoinnin kohteeksi, sillä se on edelleen yleisin ja usein haastavimmaksi koettu suomalaisissa kodeissa valmistettu ateria (Kahma ym., 2019). Kulloinkin päivällisen valmistuksesta vastuussa ollut perheenjäsen puki kameran, jolloin tilanne tallentui toimijan perspektiivistä käsin. Vaikka ohjeistuksena oli ruoanlaiton kuvaaminen, videoille tallentui myös ruoanlaittoon linkittyneitä muita ruokatyön käytäntöjä kuten tiskaamista, jätteiden lajittelua, siivoamista sekä yleistä perheenjäsenten keskinäistä tilanteista vuorovaikutusta. Intiimiä

arkea kuvaavan aineiston käytöstä sovittiin ensimmäisessä tapaamisessa allekirjoittamalla yhteinen tutkimuseettisiä käytäntöjä tarkentanut sopimus.

Kunkin aineistonkeruuviikon jälkeen tutkija haki tallenteet perheestä, jäsensi aineistoa alustavasti ja katsoi kaikki videot läpi saadakseen kokonaiskuvan aineiston moninaisuudesta. Viikon kuluessa tutkija palasi perheen luo tekemään SR-haastattelun. SR-haastatteluihin osallistuivat tavallisesti joko toinen tai molemmat vanhemmat. Haastattelut olivat epämuodollisia ja niissä pyrittiin täydentämään ymmärrystä videoiden tapahtumista. Haastatteluiden aikana katsottiin sekä tutkijan esiin nostamia, mutta myös osallistujien itse valitsemissa tilanteita, joihin liittyviä neuvotteluja, kompromisseja, taustoja ja yksityiskohtia haastatteluun osallistujat sanallistivat. Kaikki haastattelut nauhoitettiin. Haastattelut litteroitiin sanatarkasti ammattilaisen toimesta. Tutkija litteroi myös kaikki videoille tallentuneet keskustelut sekä kirjoitti kustakin ruoanlaittovideosta yksityiskohtaisen tapahtumakuvauksen, josta ilmeni, kuka teki, mitä, milloin, kenen kanssa ja ketkä muut esiintyivät videolla.

Kolmessa perheessä viidestä kasvisruoka ja kasvisten käyttö aiheuttivat jännitteitä eli erimielisyyksiä ja/tai ristiriitoja. Tähän tutkimukseen rajattiin siis kolmesta perheestä kerätty aineisto. Perheissä oli 2 - 4 lasta, iältään 7–16-vuotiaita. Taulukossa 1 on kuvattu lyhyesti tutkimukseen valittuja perheitä, heidän suhdettaan kasvisruokiin sekä kerätyn aineiston laajuutta. Kaiken kaikkiaan kolmen perheen alkuhaastattelulitteraatteja oli 59 sivua, SR-haastatteluja 106 sivua ja videolitteraatteja (sisältäen tapahtumakuvaukset) 67 sivua (fontti 12 ja riviväli 1).

Taulukko 1. Kuvaus tutkimukseen osallistuneista perheistä, kasvisruokaan liittyvistä käytännöistä ja kerätystä aineistosta.

Perheet	Ruoanlaiton vastuu	Suhde kasvisruokaan	Osallistuminen alku- ja SR-haastatteluihin	Videoaineiston laajuus
Perhe A 2 vanhempaa poika, 7 tytär, 9	Äiti A ja Isä A	Äiti: kasvisruoka painotus (+ kala) Muu perhe: sekaruoka Viikolla kasvis-/ kalaruokaa, viikonloppuna kasvis- ja sekaruokaa	Äiti A ja Isä A	7 päivällistä ja 1 lounas yht. 4 t 46 min
Perhe B 2 vanhempaa poika, 9 tytär, 12	Äiti B	Koko perhe: sekaruoka Vanhemmat kiinnostuneita ja kokeilleet vegaanista ruokavaliota.	Äiti B, Isä B ja lapset	7 päivällistä yht. 3 t 24 min
Perhe C 2 vanhempaa tyttäret, 9, 11, 14 ja 16	Äiti C	Vanhimmat tyttäret: kasvisruokapainotus Muu perhe: sekaruoka Useita ruokavaihtoehtoja myös arkena	Äiti C ja joku lapsista hetkellisesti	4 päivällistä yht. 1 t 16 min

Analyysi

Analyysi toteutettiin abduktiivisen analyysin keinoin eli teoriaohjaavasti ja aineiston kautta täydentäen (Timmerman & Tavory, 2012). Kolmen perheen aineistosta rajattiin mukaan kaikki sellaiset aineistoesimerkit, joissa yksi tai useampi perheenjäsenistä pyrkii lisäämään kasvisten tai kasvisruokien käyttöä perheessä joko puhumalla aiheesta tai valmistamalla ja tarjoamalla niitä aterialla. Kaikki mukaan rajatut aineistoesimerkit siis havainnollistivat ekologisesti kestävästä informaalia ruokakasvatusta. Tämän jälkeen tarkempaan tarkasteluun otettiin pragmatismiin nojaten mukaan vain ne esimerkit, joissa ilmeni jännitteitä. Tämän tutkimuksen kontekstissa jännitteet määriteltiin perheenjäsenten väliseksi erimielisyyksiksi (esim. toinen perheenjäsen kieltäytyy toimimasta toisen toivomalla tavalla) tai ristiriidoiksi (esim. toinen perheenjäsen epäilee toisen toimintatapoja). Nämä jännitteet saattoivat olla eriasteisia ja ne nousivat esiin joko tutkittavien alkuhaastattelussa, perheenjäsenten tilanteisessa vuorovaikutuksessa (ts. videoaineisto) tai videoaineistojen pohjalta toteutetuissa SR-haastattelussa.

Tämän jälkeen kustakin perheestä valittiin tarkempaan analyysiin ne esimerkit, joissa jännite näyttäytyi erityisen voimakkaana ja jotka olivat sisällöllisesti monivivahteisia (ks. Timmerman & Tavory, 2021). Perheessä A esimerkki liittyi tytön kieltäytymiseen kasvispullien syömisestä, perheessä B pojan kieltäytymiseen lämpimien kasvisten syömisestä ja perheessä C tyttärien toivomaan kasvisruokavalioon. Aineisto perustui perhe-elämään ja siellä tapahtuvaan yhteistoimintaan, mikä ohjasi meitä kehittämään ruokatajun käsitteen pohjalta jaetun ruokatajun määritelmän. Tämä ei muuttanut ruokatajun aikaisemman määritelmän (Janhonen ym., 2018) mukaisia teoreettisia lähtökohtia tai mallin kolmitasoista jäsenystä (ks. Kuvio 1), mutta auttoi suuntaamaan tämän artikkelin analyysin kompromissien eli sopuratkaisujen luonteeseen perhekontekstissa.

Varsinainen aineistoesimerkkien analyysi oli kaksivaiheinen. Ensimmäisessä vaiheessa analysoitiin jaetun ruokatajun tasojen (*yhteinen ymmärrys, yhteisöllinen soveltaminen, yhteistoiminnan uudelleenmäärittely*) avulla, millaisia jännitteitä seuranneet kompromissit eli sopuratkaisut olivat luonteeltaan. Toisin sanoen, ensin tarkastelimme, syntyikö yhteistä ymmärrystä edellä tunnistetusta jännitteestä. Yhteinen ymmärrys ilmeni tämän tutkimuksen aineistossa sanallisena kommunikaationa, jossa henkilöt osoittavat tulkitsevansa asian tai tilanteen samalla tavalla. Sitten analysoimme, tapahtuiko yhteisöllistä soveltamista eli syntyikö yhteisiä päämääriä sisältäviä ratkaisuja ja missä määrin suunnittelu ja toteutus tapahtui yhdessä. Lopuksi analysoimme, syntyikö aineistoesimerkkien valossa perheenjäsenten keskinäisiä rooleja muuttavia ajattelu- tai toimintatapoja eli tapahtuiko yhteistoiminnan uudelleenmäärittelyä. Tätä voidaan analysoida kohdentamalla huomio perheenjäsenten väliseen roolijakoon sekä vallan ja vastuun jakautumiseen osana toimintaa.

Jaetun ruokatajun tasot, tasojen tarkemmat määritelmät sekä empiirinen vastine (ts. kuvaus teoreettista määrittelyä vastaavista empiirisistä ominaisuuksista, joiden avulla kukin taso voidaan tunnistaa aineistosta) on koottu seuraavaan taulukkoon (Taulukko 2).

Taulukko 2 Jaetun ruokatajun tasot, tasojen selitteet sekä empiirinen vastine

Jaetun ruokatajun taso	Tason määritelmä	Empiirinen vastine tässä artikkelissa
Yhteinen ymmärrys	Yhteinen ymmärrys toiminnasta esiin nousevasta jännitteestä.	Toiminta tai puhe, joka ilmentää, että henkilöt tulkitsevat asian tai tilanteen samalla tavalla.
Yhteisöllinen soveltaminen	Yhteisiä päämääriä sisältävien tilanteisten ratkaisujen suunnittelu ja toteutus.	Toiminta tai puhe, joka ilmentää, että toimijoilla on toteutukseen ja/tai sen tilanteiseen suunnitteluun liittyen yhteisiä päämääriä eli että he tavoittelevat samaa asiaa ja toimivat yhdessä.
Yhteistoiminnan uudelleenmäärittely	Ajattelu- ja toimintatavat, jotka muuttavat toimijoiden keskinäisiä rooleja.	Toiminta tai puhe, joka ilmentää, että perheenjäsenten keskinäiset roolit ovat muuttuneet esimerkiksi valtasuhteisiin tai vastuunjakoon liittyen.

Jaetun ruokatajun määritelmässä yhteinen ymmärrys toiminnasta esiin nousevasta jännitteestä lisää yksilön ruokatajun määritelmään sanan ‘yhteinen’. Tämä lisäys suuntaa analyttisen huomion toimijoiden välille syntyvään yhteiseen ymmärrykseen. Empiirisesti yhteinen ymmärrys voidaan paikantaa toimintana tai puheena, joka ilmentää toimijoiden yhteneväistä tulkintaa asiasta tai tilanteesta (ks. Taulukko 2). Yhteisöllisen soveltamisen käsitteellistys nojaa Deweyn määrittelyyn kasvatuksesta jaettuna toimintana, jossa kasvatettava on mukana kumppanina

(*partner*) eli toiminta sisältää yhteisen suunnan lisäksi jaettuja intressejä (1916 [1996], s. 17). Yksilön ruokatajun määrittelyyn (Janhonen ym. 2018) ja pragmatistiseen teoretisointiin (Miettinen, 2000, s. 83) perustuen yhteisöllisen soveltamisen empiiristä tarkastelua on lisäksi kohdennettu siihen, missä määrin tilanteisesti toimivia ratkaisuja suunnitellaan ja toteutetaan yhdessä. Yhteistoiminnan uudelleen määrittelyyn liittyen jaettu ruokataju kohdentaa analyttisen huomion toimijoiden välisen roolijaon muuttumiseen, kun taas yksilön ruokatajun määrittely kohdentuu uusien toimintatapojen muodostumiseen yhden toimijan näkökulmasta (Janhonen ym. 2018). Näin jaetun ruokatajun määritelmä painottaa yksilön ruokatajun määrittelyä vahvemmin toimijoiden välisten valtasuhteiden ja roolijaon tarkastelua.

Jaetun ruokatajun määritelmä kohdentaa huomion syntyneiden kompromissien eli sopuratkaisujen luonteeseen, eikä sen avulla siksi voida suoraan tulkita näiden syitä. Analysoidaksemme tätä hyödynsimme toisessa analyysivaiheessa jäsenystämme ruokatyön tavoitteista sekä ruokatyön ja informaalin ruokakasvatuksen keskinäisestä suhteesta eli ruokatyön ensisijaisuudesta perhe-elämässä. Tämä analyysivaihe auttoi täydentämään tutkijalähtöisiä tulkintoja siitä, miksi aineistoesimerkissä päädyttiin tietylle jaetun ruokatajun tasolle. Näin analyysi tuotti uutta jäsenystä ekologisesti kestäväen ruokakasvatuksen toteutumisesta osana lapsiperheiden ruokatyötä.

Tulokset

Perhe A: Kasvispullien vastustus

Perheen A vanhemmat pyrkivät saamaan lapset syömään samaa ruokaa heidän kanssaan, eli kasvattamaan heitä vanhempien ruokakulttuuriin ja makumaailmaan. Perheen Äiti A noudattaa pääsääntöisesti kasvisruokavaliota, kun muut perheenjäsenet ovat sekasyöjiä. Perheellä oli kuitenkin aiemmin sovittu periaate, josta myös lapset olivat tietoisia: Arkipäivinä kaikki perheenjäsenet syövät pääsääntöisesti kasvisruokaa, koska vanhemmat eivät halua työpäivän jälkeen tehdä useita ruokia. Näin pyritään siis helpottamaan vanhempien ruokatyötä, Vanhemmat kuvasivat arkipäivien kasvisruokaperiaatetta alkuhaastattelussa pakoksi (*“ei me kyl sunnuntaisin ja tälleen pakoteta maistaan, ku sitä arkisin joutuu aina syömään, sit kasvisruokaa”*). Perheellä on kuitenkin tapana viikonloppuisin tehdä useampia ruokalajeja, jolloin mukana saattaa olla myös liharuokia. Vanhemmat pyrkivät siis viikonloppuna varmistamaan “onnistuneet ateriahetket” miellyttämällä kaikkia perheenjäseniä ja näin vahvistamaan yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Ruoanlaittovideolle tallentui eräältä keskiviikkopäivältä tilanne, jossa äidin valmistama kasvisruoka sai aikaan tyttären voimakkaan vastustuksen. Eettisistä ja ekologisista syistä kasvisruokavaliota noudattava Äiti A oli käynyt kasvisruokamessuilla ja saanut sieltä näytteeksi härkäpavuista valmistettuja kasviproteiinipullia (*“Härkis-pullia”*) ja intialaisen kastikkeen ohjeen (*“kofta-kastike”*). Äiti A valmistaa videolla ohjeen mukaisen ruoan, jota tarjoaa perheelle riisin kanssa.

Äiti A: Mitä [hämmästyneenä]?

Tytär: Mä en halua syödä totaa [itkuisena ja valittavalla äänellä]. Mulla on kauhee nälkä ja mä en halua mitään kasvispullakastiketta. Ja meillähän oli eilen jotain riisiruokaa.

Äiti A: Sähän et ees syöny eilen, ku sähän söit eilen sitä nuudelia.

Tytär itkee.

Äiti A: Ei, Tytär ei tää nyt oo itkun paikka. Sullahan on kova nälkä.

Tytär: Mä en halua syödä yhtään mitään.

Äiti A: Sää nyt syöt tät. Tää on meidän ruoka.

Pikkuveli istuu tuoliin.

Pikkuveli: Mitä toi kastike on?

Äiti A: Tämmöst intialaista kastiketta. Se on kuumaa, ota salaatti siihen. [Äiti A laittaa.]

Pikkuveli: Onks nää jotain pyöryköit?

Äiti A: On. Tule Tytär syömään. Tytär!

Äiti A: Pikkuveli jo maisto sitä, se on ihan hyvää.

Äiti A: No ni. Mitä se Pikkuvelikin sinne meni. Pikkuveli meeppä näyttää esimerkii. Sisko tulee kanssa. Ei ikinä oo tällas tapahtunu, että sä jotenkin heittäydyt tänne. Mitä tänää oli koulussa ruokaa?

Tytär: Tänää oli muutenki ihan kauheeta ruokaa. Mä melkein oksensin.

Äiti A: Mitä ruokaa?

Tytär: Lohipenneruokaa ja se on ihan hirveetä.

Äiti A: Ai. No, mitäs sä oot syöny välipalaks?

Tytär: Leipää.

Äiti A: Mitä leipää?

Tytär: Juustoleipää.

Äiti A: Et sä oo ees maistanu sitä ruokaa ni ei voi tollee raivota.

Poika: Arvaa mitä. [Poika on kävelemässä Äiti A:ta vastaan, pois ruokapöydästä].

Äiti A: No?

Poika: Arvaa mitä....

Muutospyrkimys eli informaali ruokakasvatus kasvisruoan lisäämiseksi lähtee tässä esimerkissä liikkeelle äidin aloitteesta. SR-haastattelussa Äiti A kertoi, että *“lapset inhoo noit Härkis-juttui, Ni sit lähtökohtasesti”*. Äiti oli siis tunnistanut mahdollisen jännitteen, eli sen, että kyseinen ruoka saattaa aiheuttaa vastareaktion, eivätkä lapset välttämättä ole halukkaita syömään kasvispullia. Hän teki kuitenkin etukäteen tietoisin valinnan kasvispullien valmistamisesta ja tarjoamisesta, sillä oli itse kasvissyöjänä kiinnostunut ruoasta. Tilanteessa tytär ei halua syödä kyseistä ruokaa ja lapsen reaktio ruokaa kohtaan on kiukku, itku ja kieltäytyminen. Keskustelun pohjalta tilanteessa syntyy kuitenkin **yhteinen ymmärrys** siitä, että lapsi kieltäytyy ja äiti ymmärtää ja hyväksyy lapsen kieltäytymisen. Yhteistä ymmärrystä ei kuitenkaan synny suhteessa äidin muutospyrkimykseen eli siihen, miksi äiti on halunnut valmistaa ruoan ja päättänyt tarjota sitä perheelle. Äiti ei jaa ymmärrystä omasta kiinnostuksestaan kasvispullia kohtaan esimerkiksi perustelemalla muutospyrkimystään sanallisesti, eikä tilanne anna siihen mahdollisuutta, koska lapsi on kiukkuinen ja nälkäinen.

Yhteisöllistä soveltamista eli yhteisiä päämääriä sisältävien tilanteisten ratkaisujen suunnittelua ja toteutusta tapahtuu yllä olevassa esimerkissä lapsen nälän tyydyttämisen tasolla. Kasvisruokaan ja kasvien käyttöön liittyvä kasvattaminen jää tilanteessa taka-alalle. Yhteinen päämäärä syntyy toisin sanoen suhteessa ruokatyön tavoitteisiin eli perheenjäsenten ruokkimisen välittömän tavoitteen täyttymiseksi. Äiti on kiinnostunut siitä, mitä lapsi on syönyt aiemmin, ymmärtääkseen vanhemmuuden ruokatyön näkökulmasta, mistä nälkä johtuu. Näin äiti pyrkii purkamaan syntynyttä jännitettä eli lapsen ruoasta kieltäytymistä lapsilähtöisesti. Hän suorittaa vanhemmuuden ruokatyötä (tarjoaa lapselle ravintoa) sen sijaan, että olisi ryhtynyt yhdessä lapsen kanssa suunnittelemaan ja toteuttamaan ratkaisua, joka nojaisi kasvisruokaan liittyvien perusteluihin. Ratkaisun suunnittelu ja toteutus tapahtuu siten lasta kuunnellen, mutta ilman sitä, että äiti sanallistaisi kasvisruokailuun liittyviä perusteluitaan. Yhteisiä päämääriä ei kasvisruokailun ekologisesti kestäviin näkökulmiin liittyen synny. Arjen tilanne ei anna äidille mahdollisuutta sanallistaa päämääriään, koska lapsi on kiukkuisen nälkäinen. Tytön päämääränä on videoaineiston pohjalta tulkittuna kasvispullien vastustaminen (*“Mä en halua syödä totaa”*). Tämä neuvottelu- ja kasvatustilanne kasvisruokailuun liittyen kuitenkin katkeaa, kun pikkuveli avaa keskustelun toisesta aiheesta äidin kanssa ja äidin huomio siirtyy pikkuveljeen.

Yhteistoiminnan uudelleenmäärittelyä, eli ajattelu- ja toimintatapoja, joiden voitaisiin katsoa muuttavan perheenjäsenten keskinäisiä rooleja ja vastuita, ei synny. Tämän sijaan vastuu ruokatyön toteuttamisesta säilyi äidillä, joka pyrki suostuttelun keinoin saamaan lapsen syömään jotakin ruokatyön ruokkimisen tavoitteen mukaisesti.

Perhe B: Kypsennetyistä kasviksista kieltäytyminen

Äiti B kuvaa lähestymistapaansa kasvien tai kasvisruoan tarjoamiseen SR-haastattelussa “*hiljaiseksi taivutteluksi*”. Äiti tarjoaa aterioilla säännöllisesti kasviproteiinivalmisteista tehtyjä ruokia ja kypsiä kasviksia toivoen samalla, että poika pikkuhiljaa söisi niitä enemmän. Videoille tallentui maanantai-illan ruoanlaittotilanne, jossa äiti valmisti kasviproteiinivalmisteesta tomaattipastakastiketta (“*Härkis-tomaattipastakastiketta ja spagettia*”). Kysyttäessä viikon onnistumisista ja epäonnistumisista SR-haastattelussa, äiti kertoi kyseisen pastaruoan olleen viikon epäonnistuminen, koska poika ei tykännyt siitä, “*mut se oli ihan tietonen*”, äiti lisäsi.

Tutkija: No miten paljon sitte, tavallaan ku säkin sanoit et tiesit melkein et Poika ei tykkää siitä, Härkiksestä [kasviproteiinivalmisteen tuotemerkki], niin onkse sitte kuinka paljon tämmösiä kompromissei sitte. Joutuu muuten [syömään] ja missä se raja menee. Et millon ketäkin sitten ajatellaan ja kuunnellaan ja kenen toiveiden mukaan menee. Osaaksä kuvailla.

Äiti B: No..Ei meil oikeen hirveesti muute oo, tavallaan rajoituksii et joku ei söis jotain et. Poika on sellanen et se ottaa, jos hän ei tykkää kypsist kasviksist vaik muute se syö, et se sit niissä ruuissa se laittaa ne, yleensä mun lautaselle ko mä sanon et niitä ei saa heittää pois et, mä toivon et se joskus niit rupee syömään mut, en mä niin sitä pakota syömää. Et ei me nyt hirveesti jouduta mun mielest mitää kompromissei tekee. Mut sillon tällön mä, saatan jotain Härkist käyttää tai Nyhtökauraa [kasviproteiinivalmisteen tuotemerkki] tai.

Äiti B [jatkaa hetken päästä]: ...Ja jotain Härkist tai Nyhtökauraa silleen just joskus vaik just jotain nachojaki, mä saatan laittaa osan Härkist. Ko mä tietäsin sillon, viime kesän varmaan oli ekan kerran Härkistä. Ja alusta asti Poika ei tykänny siitä. Kyllähän se sil taval vaikuttaa ettei sitä nyt nii usein tuu sit laitettuu ehkä mut sillon tällöin. Hiljanen taivuttelu.

Tutkija: Minkä takii se ois sun mielest tärkeetä että sitä sitte...

Äiti B: No siis kyl mä ny ite ajattelen ekologisesti että, lihan käyttöä vois vähä vähentää, ehkä se.

Muutospyrkimys kasvien ja kasvisruoan lisäämiseksi perheessä lähtee tässä esimerkissä liikkeelle äidin aloitteesta. Jännite nousee esiin siitä, että äiti haluaa pojan syövän kasviproteiinivalmisteista tehtyjä ruokia ja kasviksia, mutta poika ei syö. Äidin ja pojan välille on syntynyt **yhteinen ymmärrys** siitä, ettei poika pidä kasviproteiinivalmisteista tehdyistä ruoista tai kypsennetyistä kasviksista. Jaettu ymmärrys syntyy siis ennemminkin suhteessa ruokatyön tavoitteisiin, eli ymmärryksenä siitä, minkälainen ruoka tulee syödyksi. Äiti hyväksyy tämän, kunhan kasviksia ei heitetä roska-astiaan. Aineistoesimerkin pohjalta ei kuitenkaan synny jaettua ymmärrystä siitä, että äiti haluaa vähentää lihan käyttöä ja opettaa pojalle “hyvää” ruokavaliota, johon kuuluisi myös kypsennettyjä kasviksia.

Yhteisöllistä soveltamista eli yhteisiä päämääriä sisältävien ratkaisujen suunnittelua ja toteutusta on tapahtunut tässä esimerkissä suhteessa siihen, että ruokaa ei saa heittää pois. Äiti kertoo tekevänsä perheelle säännöllisesti ruokia, joissa on kypsennettyjä kasviksia, mutta kertoo, että antaa lapsen siirtää ne omalle lautaselleen. Äiti kutsuu tätä omin sanoin “*hiljaiseksi taivutteluksi*”, joka eroaa pakottamisesta. Tämä on häneltä tietoisista toimintaa, jonka pyrkimyksenä on, että poika jossain vaiheessa alkaisi syömään myös kasviproteiinipohjaisia ruokia ja kypsennettyjä kasviksia. Yhteisöllistä soveltamista ilmenee siis tässä esimerkissä kasvien poisheittäminen välttämisenä. Sellaisia yhteisiä päämääriä sisältäviä toimintatapoja, jotka olisivat suoraan lisänneet kasvien tai kasviruokien syömistä, ei kuitenkaan synny. Kuten perheessä A, ratkaisujen suunnittelu ja toteutus tapahtuu tässä esimerkissä lasta kuunnellen, mutta kuitenkin aikuisen johdolla.

Yhteistoiminnan uudelleenmäärittelyä eli perheenjäsenten keskinäisiä rooleja muuttavia ajattelu- ja toimintatapoja ei tässä esimerkissä synny. Tämän sijaan vastuu ruokatyön toteuttamisesta säilyi äidillä, joka pyrki rakentamaan perheharmoniaa ruokatyön yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistamisen tavoitteen mukaisesti.

Perhe C: Epäily kasvisruokakokeilua kohtaan

Äiti C on päävastuussa kuusihenkinen perheen ruokatyöstä. Alkuhaastattelussa äiti kertoo kahdesta vanhemmasta tyttärestään (14- ja 16-vuotiaat), jotka haluavat olla kasvissyöjiä.

Äiti C: Mut kyl me sillee aika paljon ollaan nyt neuvoteltu näist ruokavalinnoista koska, Tytär (16) ja Tytär (14) on ollu täs jonkin aikaa halunnu, olla pääasias kasvissyöjiä, tai myös syöny kalaa kyl onneks mut, nyt son vähän, hiipumaan päin. [nauraa]

Tutkija: Ja sä oot iha onnessas.

Äiti C: Joo siis koska, ei sillä et mä nyt todellakaa mitää jauheliharuokien valmistamista kaipaisin. Ei oo ollenkaa mut kuitenkin se et on laajempi, skaala sitte mitä voi, laittaa et kaikki söis sitte kuitenkin samaa.

...

Tutkija: No mistä sä luulet et se kasvisjuttu sitte taas toisaalta...

Äiti C: No se, mä kans, tuli, se tuli jostain näistä ihme insta, ja Youtube-jutuista. Et ku joku instafeimi laittaa jotain et hän on ryhtyny kasvissyöjäks ni sit täytyy matkii ja sitte se oli selvästi... Tytär (16) kans nyt vaihto kouluu se vaihto takas M:ään et se oli, tuol L:ssä sillee semmosta vähän semmoste, hörhöjen kanssa, jotka sitte niinku, halus tälleen rumasti sanottuna niinku leikkii vegaaneja, et se on vaan niinku nii hienoa et on, joku oma genre. Nii piti sit löytää joku. Mut, se nyt on ehkä sit silleen tasaantumassa myös.

...

Äiti C: ...Mutta, siis kyl [Tyttäret] saa vaikuttaa ja mä sillon, kun ne halus tätä nii mä pyysin et Tytär (14) kirjotti sellasen, pitkän listan misson kaikkii ruokii sitte mitä, he mielellään syö. Ja sitte niit on paljo mut nyt se meni välil vähä sellaseks et nekään ei enää kelvannu. Et, halus, ettei pastaa eikä perunaa eikä riisii että. Mut sit he on paljon tehny ite itselleen. Kaikenlaisii niinku, chiliä ja, kaalia ja, tämmäsii mut mä että, kyl se, tulee ja menee varmaa, tälleen näi että.

Alkuhaastattelun jälkeen ruoanlaittovideolle tallentui perjantai-illan tilanne, jossa äiti paistaa uunissa bataattiranskalaisia ja liedellä erilaisia pihvejä samalla kun Tytär (14) vokka vihanneksia. SR-haastattelussa Äiti C selventää tilanteen taustoja.

Tutkija: ...ja Tytär (14), haluu, pidättäytyy kasvisruuassa ni hän teki itellee sit wokin [?]

Äiti C: Joo.

Tutkija: Okke, onks Tytär (16) sit enää niin, siinä, ei samal taval.

Äiti C: Se on nyt vähä, mä en tiedä mitä on käyny mutta se on vähä nyt hellittäny.

Tutkija: Okei, joo.

Äiti C: Oliskohan tää ollu eka päivä [viittaa ruoanlaittovideon tapahtumiin], kun se söi meiän kaa lihaa, pitkäst aikaa. Pitää olla iha hissukseen ettei se, ota niinku että, se on niinku iso juttu meille.

Tutkija: Nii justinsa.

Äiti C: Vaik se on tosi iso kyllä.

...

Äiti C: Niin tai ehkä koulussa on jotai ollu mä en tiedä, ja sit mä luulen et jotkut sen kaverit oli myös sanonu, et, miks sä kieltäytyisit hyväst [naudanliha]pihvist].

Muutospyrkimys kasvisruoan lisäämiseksi lähtee tässä esimerkissä liikkeelle perheen tyttären aloitteesta. Jännite syntyy äidin ja tyttären välille, kun tyttären halu syödä kasvisruokaa rikkoo äidin rutinoitunutta tapaa koordinoida ja toteuttaa ruokatyötä.

Yhteinen ymmärtäminen toteutuu tyttären laatiman ruokalistan tasolla: nämä ovat ne ruokalajit, joita he syövät. Äiti hyväksyy tämän listan kokeiltavaksi. Listan laatimisen kautta äiti myös antaa tyttärille valtaa suhteessa aterioiden suunnitteluun, mikä myös helpottaa hänen ruokatyötään rutiinien murroksessa. Jaettua ymmärrystä kasvisruokailuun siirtymisen syistä ei kuitenkaan synny. SR-haastattelun lopussa Äiti C kertoi myös toisen urheilevan tyttären saamasta anemiadiagnoosista muutamaa vuotta aiemmin, minkä johdosta tyttären ruokavalioon ja ruoan määrään on täytynyt kiinnittää erityistä huomiota. Tällä saattoi olla vaikutusta siihen, miten äiti suhtautuu tyttären kasvisruokakokeiluun ja lihan poisjättämiseen ruokavaliosta.

Yhteisiä päämääriä sisältävien ratkaisujen suunnittelu ja toteutus (**yhteisöllinen soveltaminen**) tapahtuvat tässä esimerkissä suhteessa ruokatyön tavoitteisiin: sekä äidin että tyttärien päämääränä on, että ruoka on mieluisaa ja tulee syödyksi. Tyttäret osallistuvat myös tilanteisen ratkaisun suunnitteluun ja toteutukseen eli sekä ateriasuunnitteluun että kasvisruokien valmistukseen, saadakseen toivomaansa ruokaa. Tyttöjen ruoanlaitto ei kuitenkaan varsinaisesti vähennä äidin ruokatyötä, vaan lisää erilaisten hankittavien ja valmistettavien ruokien määrää. Äiti näkee tyttärien toiveen siirtyä kasvisruokaan haasteena ruokatyön koordinoinnille, on huolissaan myös urheilevien tyttärien riittävästä proteiinin saannista ja lisäksi kokee kasvisruokakokeilun rikkovan jollain tavalla perheen yhteenkuuluvuuden tunnetta, kun kaikki eivät syökään samaa ruokaa tai jaa yhteisiä mieltymyksiä (esimerkiksi “hyvään [naudanliha]pihviin”). Yhteisiä päämääriä osana käytännön toimintaa ei synny tämän aineiston pohjalta esimerkiksi kasvisruoan ekologiseen kestävyteen liittyvistä perusteluista.

Esimerkissä tapahtuu hetkellistä **yhteistoiminnan uudelleenmäärittelyä** eli syntyy ajattelu- ja toimintatapoja, jotka muuttavat perheenjäsenten keskinäisiä rooleja suhteessa ruokatyöhön ja sen käytäntöjen vastuunjakoon, kun tyttäret ottavat aiempaa enemmän vastuuta ateriasuunnittelusta. Kasvisruokakokeilu ei kuitenkaan jää pysyväksi tai äidin kertomuksen mukaan se ei muuta ruokatyötä pitkällä aikavälillä, sillä “*se on jo vähän hellittänyt*”, kuten äiti SR-haastattelussa kertoo. Äidillä on edelleen päävastuu ruokatyön koordinoinnista sekä kasvisruokakokeilun aikana että sen hiipussa.

Pohdinta

Artikkelin tavoitteena oli tarkastella ekologiseen kestävyteen liittyvää informaalia ruokakasvatusta osana lapsiperheiden ruokatyötä. Informaalia ruokakasvatusta lähestyttiin tilanteina, joissa yksi tai useampi perheenjäsenistä pyrki muuttamaan perheen toimintaa. Joko vanhemman tai lasten aloitteesta käynnistynyt muutospyrkimys kohti kestäviä ruokakäytäntöjä sai aikaan tutkimusperheissä perheenjäsenten välisiä jännitteitä eli ristiriitoja tai erimielisyyksiä perheenjäsenten välille. Analyysimme kohdistui näiden jännitteiden pohjalta syntyneisiin kompromisseihin ja sopuratkaisuihin, joita voidaan ajatella muutos- tai oppimistilanteiden tuloksina. Analysoimme näiden kompromissien luonnetta jaetun ruokatajunnan kolmen tason eli *yhteisen ymmärryksen, yhteisöllisen soveltamisen ja yhteistoiminnan uudelleenmäärittelyn* avulla (ks. Taulukko 2), jotka täsmentyivät tutkimusprosessin tuloksena. Toisin sanoen jaetun ruokatajunnan määritelmää hyödynnettiin ruokatyön jännitteiden ja niitä seuranneiden tilanteisten kompromissien eli sopuratkaisujen analyysiin. Ruokatyön ja informaalin ruokakasvatuksen välisen suhteen määrittelyn kautta täydensimme tulkintaamme siitä, miksi esimerkeissä päädyttiin kyseisiin kompromisseihin.

Tulokset antoivat esimerkkejä erimielisyyksistä ja ristiriidoista (jännitteistä) sekä näiden pohjalta syntyneistä kompromisseista ja sopuratkaisuista (oppimistuloksista), kun pyritään lisäämään kasvisten ja kasvisruokien käyttöä. Tulokset tukevat aiempien tutkimusten havaintoja perhearjen

toimintojen joustavuudesta ja jatkuvasta muutoksesta (esim. Harman ym., 2019; Nordqvist 2019) eli siitä, että perhe-elämässä harvoin syntyy selkeitä sääntöjä tai velvollisuuksien ja vastuiden jakoa. Arkitoiminnalle ominaiseen jatkuvaan ja osin tiedostamattomaan muokkaamiseen voidaan viitata myös arkitoiminnan mukauttamisena (*adjustment*) (Schatzki 2016) tai vuorovaikutuksena ympäröivän todellisuuden kanssa (*transaction*) (mm. Dewey & Bentley, 1949[1996]). Arkiseen toimintaan kytkeytyvien, pienten tai suurien muutospyrkimyksen johdosta voi syntyä jännitteitä, joita tässä tutkimuksessa lähestyimme perheenjäsenten välisinä ristiriitoina ja erimielisyyksinä. Jatkossa tarvitaan lisää tutkimusta myös siitä, millaisia muita kuin ihmissuhteiden välisiä jännitteitä lapsiperhearjassa syntyy (esimerkiksi suhteessa taloudellisiin, materiaalsiin ja ajallisiin resursseihin).

Tutkimuksemme aineiston vahvuutena voidaan pitää sen rikkautta (ts. arjen tilanteenmukaista toimintaa kuvaava videoaineisto ja tätä täydentävä SR-haastattelumateriaali). Aiemmissa pelkkiin haastatteluaineistoihin perustuvissa tutkimuksissa on tarkasteltu sitä, miten erityisesti äidit puhuvat ruokaan ja aterioihin liittyvistä pyrkimyksistä ja ruokavälitteisen sosiaalistamisen tavoitteista (mm. Anving & Sellerberg, 2010; Grønhøj & Gram). Näiden tavoitteiden toteutumisesta osana perheiden arkitilanteita on kuitenkin vain vähän aiempaa tutkimustietoa. Tutkimuksemme pyrki osaltaan tuomaan uusia menetelmällisiä lähestymistapoja tähän aukkoon tutkimuskentässä. Aineistomme jäi kuitenkin rajalliseksi suhteessa eri perheenjäsenten moninaisiin näkökulmiin. Esimerkiksi perheen isien ja lasten ääni ei tullut esiin kaikissa haastattelu- ja videoaineistoissa. Tätä saattaa selittää se, että valta ja vastuu perheen ruokatyöstä on edelleen suurimmaksi osaksi äidillä (Holm ym. 2019), jolloin myös tämän tutkimuksen ruokatyöhön keskittyvässä aineistossa korostuu äitien ääni. Jos vastuu ruokatyöstä on pääasiassa yhdellä ihmisellä, ei ruokatyön käytäntöjä välttämättä jaeta tai toimita yhdessä, jolloin jaetun ruokatajun ilmeneminen saattaa olla piiloista tai välähdyksenomaista. Toisaalta videoaineisto voi mahdollistaa välähdyksenomaisten hetkien tarkastelun ja syventämisen SR-haastatteluiden avulla.

Tarvitaan kuitenkin lisää tutkimusta siitä, minkälainen merkitys perhe-elämän demokratisoitumisella (Wilk, 2010) ja neuvottelukulttuurin vahvistumisella (Goodwin & Cekaitė, 2018) on muutoksessa kohti kestävämpiä ruokakäytäntöjä ja mikä on jaetun ruokatajun merkitys tässä prosessissa. Tulisiko vanhemman autoritäärisesti päättää perheen kestävien ruokakäytäntöjen toteuttamisesta vai tukisiko perheenjäsenten välinen jaettu ruokataju paremmin kestävyysmuutosta? Toisaalta autoritääristä lähestymistapaa kestävyysmuutokseen voi olla vaikea yhdistää demokratisoituvaan perhe-elämään. Dewey 1916 [1996], pp. 6, 8–9) korostaakin kasvatuksen määrittelyssään kommunikaation merkitystä sen sijaan, että hän korostaisi yhteisön (tai yhdenmukaisuuden) ajatusta sellaisenaan. Kommunikaation voidaan ajatella olevan keskeistä myös rakentavassa neuvottelukulttuurissa. Kuten perhe A:n kohdalla tuli näkyväksi, perheenjäsenten moninaisten ruokavalioiden tai -mieltymysten koordinointi ja niistä neuvottelu kuitenkin lisää perheen ruokatyötä ja kohdistuu usein vastuussa olevien perheenjäsenten työn määrään. Jatkossa tutkimusten olisi hyvä kiinnittää huomiota neuvottelun ja demokratisoitumisen

myötä syntyvän moninaisuuden koordinointiin perheissä. Koordinointiin liityvää valtaa ja vastuuta voitaisiin tarkastella syvällisemmin jaetun ruokatajun uudelleen määrittelyn kautta.

Analyysimme pohjalta missään aineiston perheessä ei tapahtunut jaetun ruokatajun määritelmän mukaista yhteistoiminnan uudelleen määrittelyä pysyvästi. Yhteistoiminnan uudelleenmäärittely jaetussa ruokatajussa merkitsee aina ihmisten välisten valtasuhteiden uudelleenjäsentymistä, jonka tarkasteleminen aikajänteeltään lyhyillä tutkimusasetelmilla on haastavaa. Muutospyrkimysten pitkäjänteisyydellä on erityinen merkitys muutoksen aikaansaamisen kannalta, johon emme kuitenkaan voineet paneutua tämän tutkimuksen puitteissa. Näin ollen tulevissa tutkimuksissa yhteisöllisen toiminnan näkyväksi tekevä pitkäjänteisyys voisi auttaa tuomaan näkyvämmiin esiin myös jaetun ruokatajun eri tasojen ilmenemisen ja mahdollistaa esimerkiksi kestäviin ruokakäytäntöihin liittyvän muutoksen arvioinnin. Tämän lisäksi uudelleen määrittelyä voisi tuoda syvällisemmin esiin aineistojen kerääminen tilanteista, jotka jo lähtökohtaisesti vaativat valtasuhteiden ja vastuunjaon uudelleenmäärittelyä (esimerkiksi avioero, vanhemman sairastuminen tai työttömyys, perhevapailta paluu työelämään jne.) tai mahdollistavat lasten aiempaa vahvemman osallistumisen perheen ruokatyön suunnitteluun ja toteuttamiseen (esimerkiksi ruokatyöhön kannustava peli, sovellus tai koulutehtävä). Tulevissa tutkimuksissa voisi olla tarpeen myös tarkentaa, millaisia yhteyksiä esimerkiksi lasten iällä, erilaisilla perhemuodolla tai perheiden toimeentulolla on kestävien ruokakäytäntöjen edistämisen kannalta lapsiperheissä. Ruokatyötä ja informaalia ruokakasvatusta tapahtuu lapsiperheiden arjessa monella tavalla ja myös kodin seinien ulkopuolella, joten niiden tarkastelu on oleellista myös kotikontekstia laajemmin.

Johtopäätökset

Tässä artikkelissa olemme pyrkineet lisäämään ymmärrystä kasvisruokailuun liittyvistä muutospyrkimyksistä (informaalista ruokakasvatuksesta), näiden aiheuttamista ristiriidoista ja erimielisyyksistä (jännitteistä) sekä niitä seuranneista kompromisseista eli sopuratkaisuista (oppimistuloksista). Kompromisseja tarkastelimme tutkimusprosessin aikana kehittelemämme jaetun ruokatajun tasojen (yhteinen ymmärrys, yhteisöllinen soveltaminen ja yhteistoiminnan uudelleenmäärittely) kautta. Tulkintaa kompromissien eli sopuratkaisujen syistä syvennettiin ruokatyön tavoitteiden kautta. Tutkimuksemme pohjalta peräänkuulutamme informaalin ruokakasvatuksen tutkimusta, joka huomioi ruokakasvatuksen limittäisen, kietoutuneen ja osittain toissijaisenkin luonteen osana perheiden ruokatyötä sekä tekee näkyväksi perheiden tilanteisen navigoinnin kohti ruokakasvatuksen tavoitteita. Jatkotutkimuksissa on tärkeää huomioida perheenjäsenten erilaiset näkökulmat ja arkielämän tilanteisuus. Jaetun ruokatajun käsite auttaa analysoimaan yhteisöissä toteutettavia muutospyrkimyksiä sekä arvioimaan sitä, minkälaisiin kompromisseihin yhdessä päästään. Muutoksen arvioimiseksi tarvitaan myös pitkäjänteisyyttä. Perheissä tapahtuvan informaalin ruokakasvatuksen merkitys vallitsevan kestävyyskriisin ratkaisussa on tärkeä, mutta muutoksen tukemiseen tarvitaan tukea useilta toimijoilta.

Lähteet

- Alm, S., Olsen, S. O., & Honkanen, P. (2015). The role of family communication and parents' feeding practices in children's food preferences. *Appetite*, 89, 112-121.
<https://doi.org/10.1016/j.appet.2015.02.002>
- Anving, T. & Sellerberg, A. (2010). Family meals and parents' challenges. *Food, Culture and Society* 13(2): 201–214. <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.2752/175174410X12633934463114>
- Boltanski, L. & Thévenot, L. (2006). *On Justification: Economies of Worth*. (vol. 27) Princeton University Press.
- Cairns, K., Johnston, J., & MacKendrick, N. (2013). Feeding the 'organic child': Mothering through ethical consumption. *Journal of consumer culture*, 13(2), 97–118.
<https://doi.org/10.1177/1469540513480162>
- Cairns, K., & Johnston, J. (2018). On (not) knowing where your food comes from: meat, mothering and ethical eating. *Agriculture and Human Values*, 35(3), 569–580.
doi:10.1007/s10460-018-9849-5
- Cairns, K., Johnston, J., & Oleschuk, M. (2019). Calibrating motherhood. Teoksessa: Harman, V., Cappellini, B., Faircloth, C. (toim.), *Feeding Children Inside and Outside the Home: Critical Perspectives* (ss. 174-190). London: Routledge.
- Cappellini, B., Faircloth, C., Harman, V. (2019). Concluding remarks. Teoksessa: Harman, V., Cappellini, B., Faircloth, C. (toim.), *Feeding Children Inside and Outside the Home: Critical Perspectives* (ss. 207-210). London: Routledge.
- DeVault, ML. (1991). *Feeding the Family: The Social Organization of Caring as Gendered work*. Chicago: University of Chicago Press.
- Dewey, J. (1896 [1996]), The reflex arc concept in psychology, In J. A. Boydston & Hickman, L. (Ed.), *The Collected Works of John Dewey*. (2nd Release). Electronic Edition. The Early Works of John Dewey, 1882–1898. Volume 5: 1895–1898, Essays, Early Essays. Charlottesville, Va.: InteLex Corporation.
- Dewey, J. (1916 [1996]). Democracy and Education. In J. A. Boydston & Hickman, L. (Ed.), *The Collected Works of John Dewey, 1882-1953*. (2nd Release). Electronic Edition. The Middle Works of John Dewey, 1899-1924 (Vol. 9: 1916, ss. 1-370), *Democracy and Education. An Introduction to the Philosophy of Education*. Charlottesville, Va.: InteLex Corporation.

Dewey, J. (1938 [1996]). Experience and education. In J. A. Boydston & Hickman, L. (Ed.), *The Collected Works of John Dewey, 1882–1953*. (2nd Release). Electronic Edition. The Later Works of John Dewey (Vol. 13, ss. 1938–1939), Essays, Experience and Education, Freedom and Culture, and Theory of Valuation. Charlottesville, Va.: IntelLex Corporation.

Dewey, J. & Bentley, A. (1949[1996]). The knowing and the known. In J. A. Boydston & Hickman, L. (Ed.), *The Collected Works of John Dewey, 1882–1953*. (2nd Release). Electronic Edition. The Later Works of John Dewey (Vol. 16, ss. 1949–1952), Essays, Experience and Education, Freedom and Culture, and Theory of Valuation. Charlottesville, Va.: IntelLex Corporation.

Dewey, J. (1958). *Experience and Nature*. New York: Dover Publications, Inc.

Dwyer, L., Oh, A., Patrick, H., & Hennessy, E. (2015). Promoting family meals: a review of existing interventions and opportunities for future research. *Adolescent health, medicine and therapeutics*, 22(6), 115–131. DOI: <https://doi.org/10.2147/AHMT.S37316>

Elkjaer, E. (2008). Pragmatism - A learning theory for the future. Teoksessa Illeris K. (toim.) *Contemporary theories of learning: learning theorists ... in their own words* (ss. 74– 89). London: Routledge.

Finch, J., Finch, J. V., & Mason, J. (2003). *Negotiating family responsibilities*. London: Routledge.

Gelinder, L. (2020). Smak för hållbar mat? Undervisning för hållbar matkonsumtion i Hem- och konsumentkunskap [Taste for sustainable food consumption in Home and consumer studies], Doctoral dissertation. Uppsala University, Disciplinary Domain of Humanities and Social Sciences, Faculty of Educational Sciences, Department of Education.

Goodwin, MH., Cekaite, A. (2018). *Embodied Family Choreography: Practices of Control, Care, and Mundane Creativity*. London: Routledge.

Grønhøj, A. & Gram, M. (2020). Balancing health, harmony and hegemony: Parents' goals and strategies in children's food related consumer socialization. *International Journal of Consumer Studies*, 44(1), 77–88. <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.1111/ijcs.12547>

Halkier, B. (2017). Normalising convenience food? The expectable and acceptable places of convenient food in everyday life among young Danes. *Food, Culture and Society*, 20(1), 133–151. doi: 10.1080/15528014.2016.1243768

Harman, V., Faircloth, C., & Cappellini, B. (2019). Introduction. Teoksessa: Harman, V., Cappellini, B., Faircloth, C. (toim.), *Feeding Children Inside and Outside the Home: Critical Perspectives* (ss. 1-8). London: Routledge.

- Hirvilammi, T. (2015). *Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen*. Väitöskirja : Helsingin yliopisto, Yhteiskuntapolitiikka.
https://helsinki.primo.exlibrisgroup.com/permalink/358UOH_INST/1h3k2rg/alma9933360503506253
- Holm, L., Ekström, M.P., Hach, S. & Lund, T.B. (2019). Cooking and Gender. Teoksessa: Gronow, J., Holm, L. (toim.) *Everyday Eating in Denmark, Finland, Norway and Sweden: A Comparative Study of Meal Patterns 1997-2012* (ss. 123-140). London: Bloomsbury Publishing Plc, 123–140
- Janhonen, K., Torkkeli, K. & Mäkelä, J. (2018). Informal learning and food sense in home cooking, *Appetite*, 130(1), 190–198. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2018.08.019>
- Kahma, N., Mäkelä, J., Niva, M. & Lund, T.B. (2019). The complexity of meals. Teoksessa: Gronow, J. & Holm, L. (toim.) *Everyday Eating in Denmark, Finland, Norway and Sweden: A Comparative Study of Meal Patterns 1997-2012* (93–108). London: Bloomsbury Publishing Plc.
- Kauppinen, E. (2018). Moniääninen ruokaympäristö - ruokakasvatuksen mahdollisuudet nuorisotaloilla. Väitöskirja (Monografia), Helsingin yliopisto. Yliopistopaino Unigrafia, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-4591-8>
- Mackenzie, S.H. & Kerr, J.H. (2012). Head-mounted cameras and stimulated recall in qualitative sport research. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health* 4(1), 51–61. <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.1080/2159676X.2011.653495>
- MacKendrick, N., Pristavec, T. (2019). Between careful and crazy: The emotion work of feeding the family in an industrialized food system. *Food, Culture and Society* 22(4), 446–463. doi: 10.1080/15528014.2019.1620588
- Meah, A. & Jackson, P. (2017). Convenience as care: Culinary antinomies in practice. *Environment and Planning*, 49(9), 2065–2081. doi: 10.1177/0308518X17717725
- Miettinen, R. (2000). The concept of experiential learning and John Dewey's theory of reflective thought and action, *International Journal of Lifelong Education*, 19, 1, 54–71. doi: <https://doi.org/10.1080/026013700293458>
- Miller, T. (2017). *Making Sense of Parenthood: Caring, Gender and Family Lives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mure, K., Konu, A., Kivimäki, H., Koivisto, A. M., & Joronen, K. (2014). Perheateriöinnin yhteys 8.- ja 9.-luokkalaisten päihteidenkäyttöön. *Sosiaalilääketieteen aikakauslehti*, 51, 88–100. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100820/perheateriöinnin_yhteys.pdf?sequence=1

- Murcott, A. (2019). *Introducing the Sociology of Food and Eating*. London: Bloomsbury Publishing.
- Mylan, J, Southerton, D. (2018). The social ordering of an everyday practice: The case of laundry. *Sociology* 52(6): 1134–1151.
- Nordqvist, P. (2019). Kinship: How being related matters in personal life. In May, V. & Nordqvist, P. (toim.) *Sociology of personal life*. London: Macmillan International Higher Education.
- O'Connell, R., & Brannen, J. (2016). *Food, families and work*. Bloomsbury Publishing.
- Ojajärvi, A. (2015). *Terve sotilas! Etnografinen tutkimus varusmiesten terveystajusta sosiaalisena ilmiönä*. Akateeminen väitöskirja. (Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 99, 2016, Sarja: Tiede). Helsingin yliopisto, Helsinki.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5994-80-3>
- Oleschuk, M. (2019). Gender, cultural schemas, and learning to cook. *Gender & Society* 33(4), 607–628. <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.1177/0891243219839669>
- Oleschuk, M. (2020). In Today's Market, Your Food Chooses You”: News Media Constructions of Responsibility for Health through Home Cooking. *Social Problems*, 67(1), 1–19. <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.1093/socpro/spz006>
- Oncini, F. (2020). Cuisine, health and table manners: Food boundaries and forms of distinction among primary school children. *Sociology* 54(3), 626–642. <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.1177/0038038519880087>
- Schatzki, T. (2012). A primer on practices: Theory and research. Teoksessa J. Higgs, R. Barnett, S. Billett, ym. (toim.) *Practice-Based Education: Perspectives and Strategies* (ss. 13–26). Leiden: Brill.
- Schatzki, T. (2016). Crises and adjustments in ongoing life. *Österreichische Zeitschrift für Soziologie* 41(1), 17-33
- Szabo, M. (2014). Men nurturing through food: Challenging gender dichotomies around domestic cooking. *Journal of Gender Studies* 23(1), 18–31. doi: 10.1080/09589236.2012.711945
- Tarrant, S. & Thiele, L. (2016). Practice makes pedagogy – John Dewey and skills-based sustainability education. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 17(1), 54–67. doi: 10.1108/IJSHE-09-2014-0127

Timmermans, S. & Tavory, I. (2012). Theory construction in qualitative research: From grounded theory to abductive analysis. *Sociological Theory* 30(3), 167–186.

Torkkeli, K., Janhonen, K., & Mäkelä, J. (2021). Engagements in situationally appropriate home cooking. *Food, Culture & Society*, 1–22. <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.1080/15528014.2021.1882167>

Truman, E., Lane, D. & Elliott, C. (2017) Defining food literacy: A scoping review. *Appetite* 116 365–371. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2017.05.007>

Vaitkeviciute, R., Ball, L. & Harris, N. (2015). The relationship between food literacy and dietary intake in adolescents – A systematic review. *Public Health Nutrition* 18 649–558. <https://doi.org/10.1017/S1368980014000962>

Värri, V. M. (2018). *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.

Wilk, R. (2010). Power at the table: Food fights and happy meals. *Cultural Studies–Critical Methodologies* 10(6), 428–436. <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.1177/1532708610372764>

Wright, J., Maher, J., & Tanner, C. (2015). Social class, anxieties and mothers' foodwork. *Sociology of health & illness*, 37(3), 422–436. doi: 10.1111/1467-9566.12202